

DŽEKI
KOPLTON

GLASOVI
talasa

Prevela
Milica Cvetković

■ Laguna ■

Naslov originala

Jackie Copleton

A DICTIONARY OF MUTUAL UNDERSTANDING

Copyright © Jackie Copleton, 2015

First published by Hutchinson, an imprint of Cornerstone Publishing. Cornerstone Publishing is a part of the Penguin Random House group of companies.

Translation copyright © 2016 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Robertu Bruksu i Vilijamu Kopltonu

*Bila sam mnogo žedna, pa sam potražila vodu.
Na površini vode je bilo neko ulje.
Zaista sam čeznula da nešto popijem.
Ipak sam pila tu vodu.*

Devetogodišnja devojčica
povređena u napadu atomskom bombom
na Nagasaki 9. avgusta 1945.

*Glas talasa
Što se dižu preda mnom
Ne čuje se toliko
Kao moji jecaji
Što sam ostavljena.*

Japanška pesma stara hiljadu godina

Izdržljivost

Jasegaman Mešavina *jaseru* (omršaveti) i *gaman-suru* (izdržati) doslovno znači izdržati do izgladnelosti ili izdržljivost u ime ponosa. Antropolog Rut Benedikt jednom je rekla da se japanska kultura zasniva na osećaju stida dok se američka kultura zasniva na osećaju greha ili krivice. U društvima orijentisanim na stid, gubitak obraza za ljude jeste uništenje samopoštovanja. U davna vremena, na primer, ratnici samuraji su bili ponositi ljudi. Kad su bili tako siromašni da nemaju za hranu, držali su čačkalicu u ustima i pretvarali se da su upravo ručali.

Čak ni predusretljivost polumraka nije mogla sakriti njegovu unakaženost. Čovek mi je stajao na pragu povijen zbog hladnoće zimskog jutra. Uprkos ožiljcima, videla sam da je Japanac, četrdesetogodišnjak ili pedesetogodišnjak. Već sam viđala takve opekotine, crnje verzije, u drugom životu. Na sebi je imao odelo, ne i kaput, a u slepljenim prstima držao je aktovku. Nisko je pognuo ćelavu glavu, nakašljao se i izvinio zbog nametanja. Prošlo je mnogo godina otkad sam ga poslednji put čula, ali to je očevidno bio dijalekt s juga Kjušua. Pitao me je da li se zovem Amaterasu Takahaši, a ja sam, iako prestrašena, klimnula glavom. Mišići na licu su mu se zgrčili, možda u osmeh. „Onda vam donosim lepe vesti.“

Malo posetilaca dolazi na moja vrata, osim onih ljudi u prolazu s propovedničkim brošurama i polisama zdravstvenog osiguranja. Meni ne treba ni jedno ni drugo. Neznamac preda mnom nije izgledao kao trgovački putnik i pored aktovke, koju je spustio uz noge. Pogledao je u zemlju, pa udahnuo kao da prikuplja hrabrost. Srebrno sunce se probilo kroz oblake pa sam sagledala svu silinu njegovih povreda. Bilo je nemoguće protumačiti mu izraz lica, izgubljen u razorenom mesu, ali je zvučao srećno. „Dugo sam sanjao ovaj dan. Zaista je izuzetan kad bolje razmislite.“ Činilo mi se da se gotovo smeje. „Čak čudesan... ali i potresan.“ Još jednom se poklonio, pa se ispravio u svoj visini, ruku kruto opruženih uz bokove. „Molim vas nemojte se uzrujavati. Zovem se Hideo Vatanabe.“

Ko zna koliko sam tamo stajala dok nisam shvatila da me pita treba li da sednem. Opet sam pogledala ono što je trebalo da mu bude lice. Hideo ima sedam godina, obučen je u školsku uniformu, kosa mu je začesljana napred, na čelo. Drži me za ruku dok idemo baštenskom stazom. Ugladamo bogomoljku na hranilici za ptice. On me pita može li da uzme tog insekta za kućnog ljubimca. Kažem mu da ne može. Stižemo do škole i on mi mahne s kapije. To je Hideo Vatanabe. Tako biram da ga pamtim. Čovek koji je stajao preda mnom bio je zabluda.

Predugo sam žalila za Hideom da bih poverovala da je uskrsnuo.

„Hideo je mrtav. Ne možete biti on. Žao mi je.“

„Mora da je to teško prihvatiti. Možda vam treba malo vremena.“

„Molim vas idite. Hoću da odete.“

Čovek je klimnuo glavom, pa zavukao ruku u džep odela i izvadio posetnicu. Rekao je da je odseo u hotelu *Pens vju*.

Kući leti za nekoliko dana. Pružio mi je posetnicu, ali ja je nisam uzela. Opet se mašio džepa i ovog puta izvadio pismo, izgužvano od godina ili od pređenog puta. „Ovo će pomoći u objašnjavanju zašto sam danas ovde, zbog čega mi je trebalo toliko vremena da vas nađem.“ Nisam se ni makla pa su mu koverat i posetnica podrhtavali u ruci. „Molim vas, videćete da je sadržaj težak, ali biće od pomoći.“

Prošle su sekunde dok nisam i jedno i drugo uzela od njega. Pogledala sam u svoje ime ispisano u gornjem levom uglu pisma. On je podigao aktovku pa krenuo, a ja sam ga pitala: „Ako ste vi Hideo Vatanabe, znaćete šta smo videli onog poslednjeg jutra u bašti.“

Kad je progovorio, reči su mu bile tanane kao paukova mreža na letnjem poletarcu. „Molim da pročitate pismo. To će nam biti početak. Lepo je što vas vidim, baba. Zaista jeste.“

Podigao je onu kandžu od šake u znak pozdrava i pošao. Priznajem da sam, kad je progovorio, prepoznala neki odjek iz prošlosti. Na trenutak sam pomislila da mi ćerka Juko govori onim svojim opreznim odsečnim ritmom, ali ga nisam pozvala da se vrati.

Ljudska osećanja

Nindžo *Japanski narod veruje da su ljubav, nežnost, samostalost i sažaljenje najvažnija ljudska osećanja koja bi sva ljudska bića trebalo da neguju. Ta pretpostavka potiče od činjenice da je jedna od vrlina koje japansko društvo naglašava saradnja među ljudima. U svakodnevnom životu, u stavu prema drugima Japance obavezuje kôd nindžo. Pretpostavimo da su vam rođaci poslali mnogo jabuka. Onda ćete vi poželeti da nešto jabuka date susedima. Taj stav „uzimanja i davanja“ zasnovan je na ubeđenosti u mudrost međusobnog oslanjanja.*

Trudim se da zamislim kako bi Juko izgledala da je danas živa, ali je uporno vidim onako mršavu od oskudice i brige zbog rata, pognute glave od težine tereta koji nosi. Sedi u crkvenoj klupi meni okrenuta leđima. Sunce sa zapada joj osvetljava kosu koja je očišćana kratko, do ramena. Hoću da je pozovem, da je upozorim da ide kući. Treba da ide što dalje od Urakamija i mora da krene odmah. Ali reči mi ne izlaze pa zato vidim kako se polako okreće dok ne sklopim oči kako joj ne bih srela pogled. Draga kćeri, život koji sam za tebe tražila nije bio loš, zar ne? Možeš li da shvatiš zbog čega sam se ponašala onako kako jesam? Možeš li da vidiš da nisam imala izbora? Jedino moje dete, jesi li mi oprostila u onim poslednjim trenucima? Jesi li oprostila sebi?

Želim da verujem da je našla mir kad su se nad Nagasakijem oblaci raspršili i onaj B-29 istresao svoj teret. Ne mogu podneti da na te poslednje trenutke mislim kao na njeno mučenje. Potrebno mi je da je umrla ako ne zadovoljna, onda možda izmirena s odlukama koje je donela dok se molila svom bogu. Muž i ja ćemo govoriti jedno drugom da joj je, kad je *pikadon* pao na severni deo grada, telo isparilo: kosti, organi, čak i njen pepeo, sve je nestalo u trenu. Nepokolebljivi smo bili u tome da ništa nije osetila i to nam je pružalo izvesnu vrstu utehe. Nedostatak tela koje bi se sahranilo ili kremiralo pomogao nam je da održimo tu verziju njene smrti: nije patila 9. avgusta 1945. u 11.02 pre podne.

Ne, ne proganja mene kako je umrla, već zašto. Ako sam ja jedini preostali pripovedač, šta i koliko od te priče mogu priznati sebi i drugima? Treba li da počnem s priznanjem: ćerka bi mi možda danas bila ovde da nije bilo mene. Ubeđujem sebe da sam sve radila iz ljubavi i majčinske nesebičnosti, ali koliko je bitna motivacija kad sagledate posledice? Mračnija istina je ovo: ona se ne bi zatekla u katedrali da nisam navalila da se tamo nađe sa mnom. Svih ovih dugih godina nosim u sebi to saznanje. Čak ni Kenzo nije znao. Kakvo je to nemoguće priznanje da se kaže mužu i ocu. Naučila sam sebe da tu krivicu nosim lako, tako da niko ne primeti čudovište u svojoj blizini, ali ponekad, kad bih spustila ograde, rekla bih Kenzu kako žalim što ja nisam stradala od bombe. Tad bi me zagrlio i govorio kako bi se, da je to moguće, i on menjao s Jukom i Hideom. Ubeđivao me je da ništa što se dogodilo ne može da se promeni; uzele su ih sile mimo naših moći. Svi smo mi žrtve, samo što smo on i ja preživeli, to je sve. Nije shvatao šta sam govorila: najveća

okrutnost smrti jeste što odnosi pogrešne ljude. Ponekad najslabiji ostanu da žive.

Ubedila sam sebe da je za podnošljiv život nužna izmjenjena verzija moje prošlosti. Govorila sam sebi kako ne smem predugo da mislim o greškama koje sam napravila i koje su dovele Juko u zonu smrti našeg grada. Kako bih inače ujutro ustajala i suočavala se s novim danom? Kako bih inače izdržala godine koje cure, jedna presporo prati drugu? Ja, jedina preostala, kako sam bar verovala do onog zimskog jutra. Smatrala sam da će odlazak iz Japana mene i KENZA poštediti prošlosti. Kad me ljudi pitaju o životu pre Amerike, menjam pojedinosti koje mi se ne sviđaju, ublažavam ili brišem čitave godine u zavisnosti od raspoloženja ili od publike. Ponekad bi ti koji se mnogo raspituju povezali moje godine, Nagasaki i rat. Možda suviše znatiželjni da bi uzmakli od zanimanja, pitali bi postidjenim glasom pobjednika: „Jeste li bili tamo onog dana?“ Ne bih mogla da slažem tu konkretnu činjenicu, ali mi je loš engleski bio od pomoći. Omogućavao mi je da priču svedem na nekoliko imenica, neodgovarajućih prideva, jedan glagol u pogrešnom vremenu. „*Unuk i ćerka ubijen, nema. Pretužan. Velik muka za mene.*“ Kao odgovor, hvatali su se za najbolje reči koje su mogli da iskoriste, ali tako da me ne zbune u ograničenom jeziku: baš strašno, prosto užasno, jednostavno grozno, veoma ste hrabri. Mrzela sam tu reč: hrabrost. Nagoveštavala je izbor. Drugi su se krili iza mog lošeg razumevanja engleskog i govorili mi šta zaista misle, a ja sam nagađala šta su rekli. Te bombe su okončale rat; pomislite na hiljade života spasenih smrću vaše ćerke, bar vi i muž imate jedno drugo. Kakvo opušteno omalovažavanje gubitka. To je tuga preživelih: ljudi od vas očekuju da budete zahvalni. Nisam

menjala prošlost zbog sažaljenja ni ubeđenja. Radila sam to da olakšam grižu savesti tek toliko da bih funkcionisala. Te laži ili izostavljanja davala su mi snage da se pogledam u ogledalo i uspem da podnesem ženu koju u njemu vidim. A opet, ako se od mene zatraži da prošlost stavim pod lupu, kako da razlučim činjenice od izmišljotina? U pamćenju su mi se one preplele kao divlji dragoljub s trulim letvicama uz koje se penje, neodvojive, jedne zavisne od drugih. Ovaj čovek što mi je stajao na vratima želeće da sazna istinu. Kakav je to zahtev. Gledanje u prošlost neće doneti ni praštanje ni razrešenje.

Odnela sam u kuhinju pismo koje mi je dao, pa sela za sto uz prozor. Crveni plastični pult sijao je od sredstva za čišćenje, plastične tegle uz štednjak stajale su u urednom nizu, a tišinu je narušavalo samo brujanje frižidera. Kupili smo ga neposredno pre nego što će se Kenzo razboleti. Navaljivao je da kupimo američku marku, *Frigidaire*, koja je bila opremljena ledomatom. Obožavao je da pritisne polugicu visokom plastičnom čašom i gleda kako kockice leda padaju uz zveckanje. „Amerika“, izjavio je onog prvog puta i zadivljeno zavrteo glavom. „Šta će sledeće smisliti?“ Nameravala sam da ga hranim dobrim mesom i svežim povrćem, ali tih poslednjih nedelja nije želeo ništa više do preradevina iz konzerve. Najviše su ga radovale makarone sa sirom, špagete i usoljena govedina. Poslednji obrok pre nego što je otišao u bolnicu bio je sladoled od vanile preliven čokoladnim sirupom. Posmatrao me je za kuhinjskim stolom dok sam štrcala šlag iz boce u činiju pa mu donela njegov desert. Sedeli smo jedno naspram drugog i držali se za ruke dok nije pojeo nekoliko drhtavih kašika. Kap šlaga mu je ostala na neobrijanoj bradi. „Lepo?“, pitala sam. „Lepo“,

odgovorio je. Nisam mogla da se uzdržim, nagnula sam se napred i palcem mu obrisala belu grudvicu. „Pusti da te obrijem, izgledaš kao divljak.“ Zavrteo je glavom. „Boli me koža.“

„Donosim vam lepe vesti.“ Te reči je upotrebio onaj čovek. Pogledala sam beli koverat pred sobom, debeli papir, *Amaterasu Takahaši* napisano urednim crnim mastilom. Poslednji put kad sam videla svoje ime napisano na kandžiju, bilo je osam godina pošto smo otišli iz Japana, u pismu koje mi je poslala nekadašnja sluškinja Misaki Goto. Čerka joj se udavala, pozvani smo, bila bi tako srećna da možemo da doputujemo iz Amerike u Nagasaki. Bila sam oduševljena zbog nje, ali sam joj poslala iskreno izvinjenje. Nadam se da je razumela zbog čega nisam mogla da se vratim. Umesto toga, poslala sam joj sliku Stenovitih planina, mada Kenzo i ja tamo nikad nismo išli. Preselili smo se iz Kalifornije u Pensilvaniju nedugo pošto sam primila tu pozivnicu, pa se Misaki i ja više nismo dopisivale. Ni sa kim više nisam održavala vezu, što me je nateralo da se zapitam: ko bi to mogao da mi piše?

Pogledala sam načas sliku na zidu, uramljenu u crn okvir. Sunce je izbledelo likove, ali još se video Hideo u svojoj školskoj uniformi, kako stoji između roditelja Juko i Šigea. Svake godine devetog avgusta Kenzo bi, pripremajući se za taj dan, izneo svoj najbolji viski uvezen iz Škotske. Savladali bismo bocu, osećajući ukus dima i treseta na jezicima, a muž bi mi smislio nove priče o našem mrtvom unuku. Nekih godina je bio mornar, drugih advokat, a ponekad pesnik koji živi u planini. Bio je lep, dobar i duhovit. Imao je zdrav porod ili ljubavnicu iz Francuske. Život mu je bio radostan, egzotičan i pun pustolovina. Čovek na

mojim vratima nije odgovarao toj filmskoj predstavi. To nije bio kraj koji sam priželjkivala ikome od nas. Eto još jednog čudovišta dignutog iz ruševina Nagasakija. Nisam mu verovala. U tom kovertu nisu mogle biti lepe vesti, ali sam ipak prišla fioci s escajgom i uzela nožić, pa ponovo sela. Sečivo je prelako kliznulo kroz papir. Izvadila sam pismo, položila ga na sto i pročitala potpis. Dve reči su se ustremile na mene, samo dve reči, ali kakve reči: Nacu Sato. Doktorova žena. Po telu me je zapeckao znoj. Prišla sam prozoru, pa iako je ulica bila pusta, spustila sam roletne. Mogla sam da bacim Nacuino pismo u đubre; mogla sam da pustim preglasno televizor i ugušim mogućnosti njegovog sadržaja, ali sam se ipak zavalila na naslon kuhinjske stolice i čitala.

Za Amaterasu Takahaši.

Pre svega, moram da se izvinim zbog šoka ovog otkrića. Čovek kog si nesumnjivo upravo upoznala, tvoj je unuk Hideo Vatanabe. To mogu da potvrdim. Možda nemaš mnogo razloga da mi veruješ, ali ne lažem. Hideo nije umro onog dana, preživeo je. Zar nije divno to znati? Ali kao što si videla, teško je povređen za vreme pika-dona. Imao je takve rane da vlasti zapravo nisu mogle da ga identifikuju. Godinu dana pošto se rat završio poslali su ga iz grada u sirotište za decu žrtve. Tamo ga je moj muž pronašao i tamo smo kasnije otkrili ko je. U to vreme si ti već sigurno otišla za Ameriku. Trebalo nam je mnogo godina da te pronađemo. Sudbina je htela da tvoja nekadašnja radnica gospođa Goto pročita članak o našoj mirovnoj organizaciji u kom se pominje Hideovo ime. Pozvala me je i dala nam adresu tvoju

i tvog muža – doduše, kako se ispostavilo, staru. Dok ovo pišem, trudimo se da saznamo gde se nalazite. Izvinjavam se zbog kašnjenja. Mogu samo zamisliti kakvu ti pometenost ovo izaziva.

Muž i ja smo rešili da usvojimo Hidea. Vratili smo ga u Nagasaki i odrastao je u uspešnog čoveka. No pustiću da ti on ispriča svoju priču. Ponosimo se njime kao što znam da bi se i ti ponosila. Hideo ima za tebe paket. To će ti pomoći, poželisi li da znaš, da razumeš šta se dogodilo pre svih ovih godina. Paket nisam pokazala Hideu. Tebi ostavljam da odlučiš hoćeš li mu ga sama pokazati, ali te molim da prvo pročitaš šta je u njemu. Ubeđena sam da ćeš, kad pročitaš, znati kako najbolje da postupiš. Vraćam ti danas unuka ne samo zato što to mogu, već i zato što to želim. Ovaj poslednji čin najmanje je što mogu da učinim posle svih godina nametnute rastavljenosti. Nadam se da će ti doneti mnogo radosti kao što je uneo sreću u našu malu porodicu.

Iskreno tvoja,
Nacu Sato

Nije bilo datuma, ta poruka je uhvaćena u prazninu vremena. Presavila sam pismo i izašla iz kuhinje, pa prošla hodnik bez prozora i stigla do spavaće sobe. Kenzo me je 1956. poveo da prvi put vidim naš dom u Česnat hilu. „Našao sam savršeno mesto za nas. Moraću da putujem do posla, ali prelepo je, vrlo tradicionalno.“ Viktorijanska kuća je bila okrećena u zeleno s belim drvenim tremom i uvućena od tihe ulice oivičene bukvama. Dok nam je agent sve pokazivao, šapnula sam mužu da mi izgleda

mračno. Bio je spreman za moju primedbu. „Okrećićemo je jarkim bojama, a drvo obojiti svetlim, unećemo svetlost u nju.“ Večito inženjer, uvideo je svetlije mogućnosti među senkama.

Unajmio je stolare da u spavaćoj sobi zamene plakare od hrastovine onima od javorovog drveta. „Podseća me na trešnjino drvo“, rekao je Kenzo prelazeći dlanom preko table. Moleri su obojili zidove u žuto. U Japanu je to boja izgubljene ljubavi, ovde je predstavljala sunčev sjaj. Kupila sam jorgan oslikan ružama, slike ljubičastih planina za zidove i lila pamučne zavese, tako tanke da vam se kroz njih providi ruka. Kad smo sve završili, stajali smo na vratima i divili se svojoj interpretaciji američkog života. Kenzo je pitao: „Dopada li ti se? Jelda je mnogo svetlije?“ Klimnula sam glavom. Nikad nije shvatio: posle rata moje jedino svetlo bio je on.

U toj kući smo zajedno proživeli šesnaest godina. Kad je 1972. Kenzo umro, razmišljala sam da se preselim, ali kuda? Tu sam bar imala izvesne ustaljene navike, znala sam taj kraj, srodila se sa dosadom. Tišinu sam ispunjavala bukom dokumentarnih filmova o svetu divljine, vestima u nizu, sapunicama. Bez njega sam mogla prosto da presedim prepodne na kauču. Uveče sam počela da pijem čist viski u sve većim količinama, navučenih zavesa. Kad dugo živiš sa samoćom, ona ti postane društvo. Osim toga, ti čvrsti zidovi i uglačan patos sadržali su sve što mi je ostalo od porođice. Još sam videla Kenza kako sedi na kauču i čita novine, ispunjava formulare ili više odgovore na pitanja u kvizu, ponosan što je savladao taj strani jezik tako da ga je gotovo prisvojio. Moje opiranje tome da naučim engleski izazivalo je rasprave, ali šta je mogao – da me natera da čitam

udžbenike, da me potera na časove? „Neposlušna, tvrdo-glava, namerno neznalica“, govorio bi tih prvih godina pre Česnat hila, kad smo živeli severno od San Franciska, blizu ostrva Mejr i uz brodogradilište. Govorio bi na japanskom pa mi prevodio na usvojeni jezik. „Ružne reči, ružan jezik“, odvrćala bih na engleskom trudeći se da oponašam izgovor kako bih mu dokazala na šta mislim. Kenzo bi zavrteo glavom i vratio se ukrštenici, koju – primećivala sam sa surovim zadovoljstvom – ne ume da reši.

Onog Božića posle godinu ili dve kako smo bili u Americi poklonio mi je knjigu uvijenu u zlatni papir. Meke korice su joj bile boje crvenog jesenjeg maka i grgurave kao inje na prozorskom oknu. Tekst na kandžiju preveden je kao *Engleski rečnik japanske kulture*. Kenzo mi se smešio. „Mislio sam da bi ovo bio kompromis. Vidiš, japanski je ovde, a engleski s druge strane.“ Prelistala sam stranice, neke ukrašene jednostavnim crno-belim crtežima. Pročitala sam jedan od unosa: „**Vabi** Jednostavna i stroga vrsta lepote. Reč potiče od glagola vabu (izgubiti snagu) i prideva vabiši (usamljen). Prvobitno je značila jad života u samoći daleko od društva. Kasnije je dobila pozitivno estetsko značenje: uživanje u mirnom, opuštenom i bezbrižnom životu.“ Ponovo sam uvila knjigu u tanki zlatni papir i pitala ga gde ju je našao. Mašio se drugog paketa. „U Sjedinjenim Američkim Državama možeš sve da nađeš. Samo treba da znaš koga da pitaš.“ Pogledala sam ga skeptično. „Stvarno, Ama, suši, tepanjaki, čak šabu-šabu, sve imaju ovde. Amerika je svet.“ Nikako nije razumeo moje razloge što ne učim taj jezik. Ta zemlja mi je bila sklonište od pikadona, ali nije mi bila dom, ljudi nisu bili moji, nisam želela da budem u njihovoj blizini.

---

* * *

U spavaćoj sobi sam otišla do Kenzove strane plakara, otvorila vrata i kleknula. Kad smo 1946. otišli iz Japana, imali smo četrdeset četiri odnosno pedeset jednu godinu, prestari za novi život, ali suviše slomljeni da bismo ostali u onom koji smo znali. Poneli smo dva kofera puna slika, dokumenata i krpa koje smo zvali odećom, uglavnom obojenih u žućkasto-mrku, boju Nacionalne odbrane. Prokrijumčarene u tim koferima bile su druge uspomene koje sam sklonila mimo Kenzovog znanja. Kad je umro, prebacila sam tih nekoliko sitnica na muževljevu stranu plakara, da konačno i on u njima uživa. Zavukla sam ruku u udubljenje ispod odeće, kravata i džempera i izvukla kutiju od cipela, pa spustila u nju Nacuino pismo i gurnula kutiju do zida. Izvadila sam drugu kutiju, polako se uspravila i sela na ivicu kreveta. Osećala sam na krilu težinu njenog sadržaja. Prešla sam šakama preko poklopca, već lepljivog od starosti, pa ga skinula. U glavi mi je tutnjala jedna misao: zašto bih verovala ženi Džomeja Sata, čoveka kog sam takođe krivila za ćerkinu smrt?

Veza

En Reč potiče od budističkog verovanja da za sve postoji uzrok. Posrednik preko koga uzrok proizvodi posledicu jeste en. Svaki društveni odnos počinje i menja se pomoću ena. Upravo en ostvaruje vezu između muškarca i žene, kao i između suseda i poslovnih partnera. Stoga en stvara mogućnosti i prilike za sklapanje veza. Vrlo često on omogućava ljudima da nešto glatko obave.

Nagasaki mi se i dalje čini stvarnijim od ove stare viktorijske kuće. Noći koje sam provela sama u krevetu vode me nazad do našeg doma na brdu, s pogledom na grad što se uvlači u kopno od uskog ulaza u luku. Kuća nam je bila u bašti punoj melije, purpurnog javora i plavog graba. Dva sprata crnog drveta dizala su se sve do trouglastog krova s pločama od škrliljca. Niz zabate se pružala izrezbarena ivica, a svaka greda je bila ukrašena metalnim patiniranim zmajevima i brodovima. Nad glavnim ulazom je bog rata jahao divljeg vepra. Unutra je prva sleva bila porodična prostorija, zastrta prostirkama tatami, ispletenim od pirinčane slame i oivičenim zelenom i zlatnom svilom. Duž jednog zida sobe stajali su sanduci lakirani u crno, a u sredini četvrtast sto i četiri jastuka. Po zidovima su visili svici krasnopisa, levo je dugačak prozor gledao na vrt a desno u udubljenju u zidu

stajao porodični oltar: mali Buda, sveća, kadionica, zvonce i malj. Tipično, tako je, ali naše.

Kad pomislim na naš dom, vidim Juko kako sedi u toj sobi, okupana sjajem lagerstremije, lijandera i kane. Izgledala je kao varka svetlosti, himera stvorena slabim suncem na drvenim panelima. Vidim je kako desnom rukom uzima svetložutu činiju za čaj. Na ispruženom dlanu okreće činiju u smeru kretanja kazaljki na satu. Zatim sipa vrelu vodu iz čajnika preko praha zelenog čaja i diže mutilicu od bambusa. Muti dok se tečnost ne zapeni i dobije mehuriće kakve prave insekti što luče penu po travi, pa mi dodaje činiju. Obučena je u kimono nijanse mladih zimskih trešanja ili kamelije, ali uvek crven, što je boja sreće, života i materice.

Sve što mi je ostalo od nje svelo se na sadržaj nekoliko kutija za cipele. Dok sam sedela na krevetu, za nozdrve me je uštinula vlaga kartona. Držala sam njenu svesku u ruci. Zeleni kožni povez se raspao pa su mi mrve papirne prašine zasvetlucale na prstima. S unutrašnje strane korice brižljivim rukopisom je napisala svoje ime. *Juko Takahaši*. Kasnije će prezime promeniti u *Vatanabe*. Dnevnici moje ćerke. Viđala sam je kako sedi za pisaćim stolom i piše. Viđala sam joj udubljenje od pera na srednjem prstu i njen delikatni kandži na hartiji. Kad smo nekoliko dana posle bombe otišli njenoj kući, Kenzo je poraženo jecao naišavši na spisak za kupovinu koji je ostavila na kuhinjskom stolu. *Brašno, igla, sapun*. Tri reči. Zamislite hiljade njih. Sklopila sam dnevnik, onako čvrstog ga pritisla načas uz grudi pa ga vratila u kutiju. Ni dnevnik ni ja nismo bili spremni za upad.

Zatim sam otvorila presavijen papir. Linije ugljena su izbledele, ali su ipak ostale dovoljno jasne. Perspektiva je bila dobra, ali nešto je bilo čudno u kompoziciji, kao da se

crtač trudio da zgura previše pojedinosti u taj prostor. U desnom donjem uglu crteža Juko je napisala mesto i datum: *Iodžima, 22. avgust 1936.*

To leto je bilo žestoko. Vlaga je svima ostavljala tragove na odeći kao da je kiša, a vazduh je pekao duboko u plućima. Osećala sam tu vrućinu posmatrajući obrise lica pred sobom, visoke jagodice, uredne brkove, mladež. Videla sam mrlju od ugljena između vrhova Jukinih prstiju, zamislila sam joj sjaj znoja dok radi, osetila joj žudnju. Njegov izraz lica bio je jednako nedokučiv kao i uvek. Spustila sam crtež licem nadole. Nisam želela da mislim na Džomeja Sata. Nisam htela da se sećam ni njega ni onog okrutnog leta, kao ni onog poslednjeg jutra mnogo godina kasnije.

Skolili su me novi snovi na koje nisam imala odgovora. Kako je Hideo preživeo? Kenzo i ja smo ga tražili, bili smo sigurni da ga je pikadon odneo. Kako da se suočim sa mogućnošću da je on sve te godine bio živ? Ako je to tačno, kako su doktor i njegova žena uspeali da ga usvoje? To ne može biti slučajno. Možda je onaj čovek na mom pragu još jedna doktorova žrtva ili saučesnik. Kako je jadno od Sata da čeka tako dugo da se osveti. Nema kazne koja bi se merila sa svim godinama življenja od onog leta, onog jutra, onog minuta.

Deca kao blago

Kodakara *Kao što je rekao jedan japanski pesnik iz osmog veka, nema većeg blaga od dece. Prema japanskom narodnom verovanju, deca su darovi Neba i ona ispod sedam godina zaslužuju posebnu pažnju. Ta verovanja su imala dubokog uticaja na podizanje dece i dovela do bliske veze majke i deteta.*

Onog poslednjeg jutra magla se nisko spustila nad dve doline, a ogranak planine je virio između oblaka. Kenzo je prethodnog poslepodneva doveo Hidea iz škole našoj kući kako bi Juko mogla da ode u jutarnju smenu u bolnici. Pristala je da se nađe sa mnom u katedrali u Urakamiju za vreme pauze. Znala sam da to znači da je donela odluku i brinula o tome šta bih mogla da uradim kako bih bila sigurna da je odluka prava.

Otišla sam u njenu sobu gde je spavala kao dete. Hideo je ležao pod žutim leptirima koje je Juko iscrtala po zidu kad nije bila mnogo starija od njega. Leteli su s poda prema prozoru. Usta su mu bila otvorena, ruke raširene, kao da je razapet. Izgledao je tako mirno, sve brige o tome što je otac odsutan, što traju bombardovanje, glad i rat u tom trenutku pred buđenje bile su uklonjene. Uz madrac mu je stajala otvorena kutija od bambusa. U nju je stavio pločicu s ličnim podacima, adresom i krvnom grupom, nož, lupu i pamučne zavoje. Kleknula sam uz njegov futon i milovala

mu kosu, onako kako sam radila i kad je Juko bila dete, sve dok se ne probudi s onim osmehom punim strepnje. Poljubila sam ga u čelo, a preplavio me je talas čiste ljubavi prema tom dečaku, tako malom, tako dragocenom, tako ranjivom. Budan je imao onaj stidljiv, nelagodan stav kao Šige. Gledala sam ga kako oblači školsku uniformu, svu pohabanu i izbledelu. Juko je uporno čuvala tačkice za odeću za slučaj nužde. Spremila sam mu pirinač za doručak i čaj od ponovo potopljenih osušenih listića, pa smo izašli. Po žbunju u bašti cvrčali su zrikavci. Uz izdanak melije debele smokve su već tamnele i u vazduhu se osećao njihov letnji miris. Dok smo prilazili kapiji, Hideo je primetio zelenu bogomoljku na hranilici za ptice, pa smo je posmatrali kako jede belog noćnog leptira, držeći ga bodljikavim nogama. Hideo me je pogledao. „Boli li to leptira? Možemo li ga spasti?“ Objasnila sam mu da je to tako u prirodi. Ima lovaca i lovine, a mi smo na vrhu lanca ishrane i ne treba da brinemo. Setila sam se nečeg što sam čula. „Znaš li da ženka bogomoljke nekad pojede svog mužjaka posle parenja?“

Izgledao je zbunjeno. „Šta je parenje?“

Pocrvenela sam. „Nema veze, treba da krenemo. Nećemo da zakasnimo u školu.“

Hideo se osmehnuo pun nade. „Možemo li da je zadržimo? Kao kućnog ljubimca.“

„Zar ne misliš da joj je bolje ovde napolju, na slobodi?“

Razmislio je o tome pa me uzeo za ruku.

Naša putanja se nije razlikovala od one koju smo svakodnevno prelazili u tim danima „ratne nužde“. Prošli smo pored prodavnice sobe,* pred koju je prodavac izneo na

---

* Japanski rezanci od heljedinog brašna. (Prim. prev.)

postolje od bambusa svoju skromnu dnevnu zalihu. Pored njega je prodavnica tempure* pretvorena u sabirni centar za sav preostali metal koji je mogao da se iščeprka iz kuća. Kenzo je davno prodao vladi ono zlata što smo imali i poklonio baštenski alat, obredne mačeve, bakarne lonce, dugmad s naše odeće, čak i rešetku s ognjišta. Pred prodavnicom je žensko udruženje ostavilo kutiju s platnenim trakama, koje će poslati našim vojnicima u inostranstvu. Na svakoj je hiljadu puta bila odštampana reč „snaga“. Kenzo će me gledati kako noću radim na našem doprinosu i vrteće glavom. „Veruj mi, to ništa neće promeniti.“ Nikad to neće priznati van kuće, ali bio je uveren da je rat izgubljen. Ipak je išao na posao, ipak sam ja pravila seninriki,** ipak sam verovala da će s našom porodicom biti sve u redu.

Hideo i ja smo pričekali tramvaj i onda se progurali prepunim vagonom do mladih žena u širokim pantalonama monpe i belim bluzama. One su se verovatno uputile u depoe lokomotiva, železničke stanice, brodske kompanije i fabrike municije. Kenzo se divio njihovom marljivom radu, ali kad su učenici poslednje godine osnovne škole regrutovani da pomažu u sličnim radnim jedinicama, u očajanju je upitao: „Kad će se ovo završiti?“

Stezala sam unukovu šaku. Košulja mu je bila natopljena znojem. Dan će biti još jedan u nizu vrelih i vlažnih. Pokazala sam mu kroz prozor. Gledali smo članove Jedinice

---

* Pohovana hrana. (Prim. prev.)

** Jap.: snaga hiljadu ljudi. Pojas sa hiljadu znakova *chikara*, sa značenjem snage ili moći, kakav su ratnici nosili u bitku ili je jednostavno služio kao nekakva vrsta „zaštite“. Sličnu ulogu su imali i drugi predmeti, kao seninbari („pojas od hiljadu čvorova“), trake za glavu (*hachimaki*), košulje ili kape. (Prim. prev.)

za odbranu tvrđave Nagasaki kako marširaju uz tramvaj-ske šine u uniformama koje su visile na njima. Mnogi nisu vežbali s puškama, već sa štapovima od bambusa. Njihovo oružje je poslato onima na frontu. Pre nekoliko dana moje žensko udruženje je organizovalo veče nacionalne odbrane, gde su deljena slična koplja. Preko grudi smo obavijale pojaseve i vezivale hačimaki oko glava. Zatim smo uzimale oružje i trčale prema lutkama u prirodnoj veličini koje su predstavljale Ruzvelta i Čerčila, uz povik: „Uništi Ameriku! Uništi Englesku!“ Prizor je bio komičan, ali nisam mogla da izgovorim tako nešto izdajničko. Trebalo je da se pokažemo odani među onima koji su još preostali. Nekoliko dana pre toga videla sam u bioskopu kako policija hapsi čoveka koji nije skinuo šešir kad se na platnu pojavio car. Bolje je biti poslušan i obazriv.

Izašli smo iz tramvaja i pošli prema školi *Jamazato*. Dole, na reci, neki dečaci stariji od Hidea čučali su u plićaku i tražili jegulje. Uzimali su kamenje s rečnog dna i vrebalu ulov. Nekoliko metara dalje, gde je reka dublja, drugi dečak, go do pojasa, bacio je u vodu kamen vezan kanapom. Njegova dva druga su zaronila. Izronila su hvatajući vazduh, a jedan je držao onaj kamen visoko u ruci. Stigli smo do školske kapije pa sam pružila Hideu kutiju s užinom od heljde i bamije koje sam uspela da uzgajim u bašti. Voleo je da zagriže to zeleno povrće do bele šupljine u mesu pa ga digne i izjavi: „Vidi, zvezda.“ Digao je ruku i pritisnuo mi obraz vrelinim prstima. Rekla sam mu: „Trudi se, Hideo-čan.“ Spustila sam mu dlan na šaku pa smo se nasmešili jedno drugom i nagli se da nam se čela dodirnu. „Obećavam da hoću, bako.“ Bio je to naš jutarnji ritual. „Doći ću kasnije po tebe. Večeras ćemo jesti sušeni baka-

lar.“ Napravio je kiseo izraz lica. „Ili šniclu od kitovog mesa ako uspem da je nađem.“ Na to se osmehnuo. Gledala sam ga kako prolazi školsku kapiju. Nisam mu rekla zbogom, nisam mu rekla da ga volim, ali se nadam da je znao koliko je voljen, koliko je oduvek bio voljen. To je Hideo Vatanabe. To je moj unuk.

Bila sam blizu tramvajske stanice kad su se oglasile sirene. Grad je pošteđen bombardovanja kakva su doživljavali u Tokiju, zapaljivim bombama tako gustim da su čak i reke gorele, ali pre nedelju dana je pedeset bombardera ciljalo brodogradilište *Micubiši*, čeličanu i bolnicu medicinskog fakulteta. Srećom, u to vreme Juko nije radila, a Kenzo je smehom odagnavao pomisao na opasnost na svom radnom mestu. Žena s bebom privezanom za leđa pogledala je u nebo. I ja sam isto uradila, ali nisam videla avione. Ona me je pitala: „Šta mislite?“ Samo načas sam pomislila kako treba da se vratim po Hidea, ali sam pretpostavila da će učiteljica odvesti decu u sklonište ako se sirene budu i dalje čule. „Bićemo bezbedni“, rekla sam joj, a ona je klimnula glavom složivši se. Kad sam pošla tramvajem nazad uz brdo, preko krovova je zabrujala sirena za prekid opasnosti od vazdušnog napada. Imala sam zaduženje da skupljam prazne vreće od uglja, koje se kasnije predaju Gradskoj većnici za preradu. Sračunala sam da ću, budem li radila dva sata, imati dovoljno vremena da uhvatim tramvaj do Urakamija i nađem se s Juko.

Zakasnila sam zbog dva incidenta. Sad se pitam je li tako bilo suđeno. Užasavala sam se onoga što bi mogla da mi kaže i onoga što bih ja mogla da joj odgovorim. Zabavila

sam se tim mislima dok sam radila s mladom udovicom Tukiko. Ona je vukla drvena kolica, a ja sam kucala na vrata i dovikivala da tražimo vreće. Organizovale smo putanju tako da završimo blizu moje kuće. Tukiko će onda otići u najbliže žensko udruženje i isporučiti tovar. Kad smo obavile posao, primetila sam da su mi ruke i bluza prljave od čađi, pa sam u 10.30 otrčala kući da se presvučem i operem od prljavštine. Kad sam zatvorila baštensku kapiju, bilo je verovatno 10.45. Skrenula sam u glavnu ulicu i videla kako se tramvaj zaustavlja pedesetak metara od mene. Kad sam stigla do stanice, tramvaj je bio već na pola nizbrdice. Pogledala sam na sat. Bilo je 10.50. Juko je možda već ušla u katedralu. Uz Šigea se priklonila katoličkoj veri i često je tamo išla za vreme pauze na poslu. Sledeći tramvaj će naići za petnaest minuta. Znala sam da ću zakasniti, ali i to da će me ona čekati. Sećam se da sam se okrenula i u izlogu piljarnice iza sebe ugledala reklamni pano za konzervirano voće. Htela sam da ga kupim Hideu, pa sam proverila knjižicu s tačkicama i ušla u prodavnicu. Upravo sam plaćala konzervu mandarina kad je naš svet preplavila nova svetlost. Oni koji se usude da me pitaju kako sam preživela pikadon, nagrađivani su istim odgovorom: zahvaljujući ljubavi prema slatkom. Ta šala ih uznemirava. Istina je manje lepa. Nagasaki me je spasao; njegova geografija je suzbila moć eksplozije na trećinu grada, uglavnom na oblast Urakami i deo centra grada. Luka, istorijski kraj i centar bili su zaštićeni višim reljefom uz reku. Dok su ta prelepa brda, s gustim zelenilom, gnezdištima jastrebova i okolnim selima suzila opseg bombe, takođe su joj i pojačale snagu. Iako sam bila previsoko, predaleko i dobro zaštićena u tamnoj piljarnici, bila sam ipak dovoljno blizu da znam kako izgleda kraj postojanja.

Nikad u životu nisam čula takvu buku. Izgledalo je kao da je eksplodiralo srce grada. Neki će kasnije opisivati to kao prasak, ali pre je bilo kao da se vrata na šarkama zalupe ili da cisterna udari u auto. Prosto nema reči za ono što smo tog dana čuli. Ne treba ni da ih bude. Dati ime tom zvuku značilo bi da može ponovo da se dogodi. Koja reč može uhvatiti riku svake grmljavine koju ste ikad čuli, svake lavine, vulkana i cunamija koje ste možda videli kako se obrušavaju na zemlju, svaki grad obuhvaćen plamenom, talašima i vetrovima? Nikad ne treba naći jezik za takav bol zvuka i tišine koja je usledila.

Odbačena sam na gomilu drvenih sanduka, a prozorčić iznad vrata se razbio i zasuo celu radnju srčom, po zidu su se otvorile pukotine kao da je sav od leda koji neko udara čekićem. Prodavac je izašao iza pulta, a krv mu je tekla iz rane nad okom. Zurili smo jedno u drugo, suviše uplašeni da bismo i na nekoliko sekundi napustili utočište radnje. Pružio mi je ruku i ja sam ga uhvatila. Probili smo se kroz prevrnutе police i sanduke i one konzerve s voćem. Izašli smo u oblak crvene izmaglice i vreline, pa smo treptali kroz prašinu koja je ispunila vazduh. To je bio pikadon: blesak i prasak. Nova reč za novi svet koji nas je dočekaо. Nebo kao da je gorelo. Grupa ljudi se okupila na proplanaku uz perionicu rublja. Prišli smo im i pogledali dole, u ono što se moglo videti od grada pod nama, previše zbunjeni da bismo u prvo vreme progovorili. Mora da smo znali da je to bomba, ili bombe, ali kako čovek može to da uradi? Kako je to moguće? Crna magla je pokrila zemlju, ali kroz pukotine u gornjem sloju ugledali smo nezamisliv prizor. Urakami istočno od reke izgledao je kao da ga je neki bog izgazio, više puta, pa šutnuо otpatke u vazduh i produžio svojim putem.

Ono što su videli preživeli razlikuje se od priče do priče. Nekima je eksplozija bila kao džinovska pulsirajuća hrizantema, hiljadu ključalih oblaka ljubičaste, svetložute i ružičaste, ili je to bilo divovsko drvo u plamenu izbačeno visoko u nebo ili, da, oblika pečurke što se urušila u sebe, pa opet digla. Ne mogu vam reći šta sam ja videla. Gledala sam tamo gde je trebalo da bude katedrala. Videla sam terasa-sta brda iza, gde su ratari stepenasto isekli zemlju, i ništa više. Kad sam shvatila da je Juko mrtva? U tom trenutku. U 11.03 ili 11.04. Pogledala sam prema Hideovoj školi, oko kilometar i po od katedrale, i pokušala da razaberem potkovičasti oblik te zgrade. Okrenula sam se piljaru i rekla: „Ćerka i unuk su mi tamo dole.“ Njegovo ćutanje mi se učinilo kao dželatov mač, moker od pogubljenja. Na kraju je kazao: „Treba da odete kući i sačekate ih.“ Kako da idem kući? Kako da čekam da se oni ne vrate? Bila sam na kilometar i po od doseg bomb. „Ako idem peške, mogu da stignem do škole za manje od sata.“ Piljar me je sumnjičavo pogledao. „Ništa ne možete uraditi. Ne idite.“ Zavrtela sam glavom odbijajući da prihvatim njegov sud. Strčala sam niz brdo prema Urakamiju. Prvo mi se svet činio normalnim, zgrade, banke, ulične tezge, sve je to bilo poznato. A onda sam ušla u pejzaž tako stran da ni u košmaru nisam mogla da sanjam takvu stravu.

Da li da pričam o užasima koje sam videla? Još mi izgledaju tako nestvarno. Grobovi gradskih grobalja su se otvorili pa su mrtvi hodali među nama. Komadi slomljenog stakla zasuli su tlo, a bosonoga deca su trčala po njima, isečenih i krvavih stopala. Neka su imala čudne šare izgravirane po goljoj koži. Bio je tu čovek sa slomljenom vilicom koji je zastao u nemom krik. Prošla sam pored žene koja je sedela

na zemlji i pokušavala da doji bebu. Žena je podigla prema meni krvave rite kojima je pokrila dete. „Pomozite mom sinu, neće da jede.“ Za to dete je svaka nada bila izgubljena. Počela je kiša, puna peska i crna. Mnogo kasnije ću saznati da su mi zbog nje narednih dana krvarile desni i ispada la mi kosa u pramenovima. Neki starac se isteturio iz kuće visoko držeći metlu. „Zgazi neprijatelja“, vikao je neprestano. Što sam prilazila bliže školi, sve su manje ljudski izgledala preživela stvorenja. Meso im je bilo crno ili crveno, kao kora zrelog nara, bili su bos i. Cipele su se stopile s asfaltom još vrelin pod nogama. Pored mene je protrčala žena, gola do pojasa, a koža joj se vukla za njom, kao plašt. Lica su od opekotina užasavajuće otekla. Smrad sagorelog mesa i uglja zagušio mi je nozdrve. Ostali ranjenici su ležali tamo gde su pali. Jedna devojčica, od otprilike pet godina, sedela je u prašini bez levog stopala. „Vode“, doviknula je, a mene je sramota da kažem da nisam zastala.

Izgledalo je kao da sve gori ili je izgorelo. Konoplja je buktala, a nečije ugljenisano telo je visilo s električnog stuba. Vrelina nekih vatri bila je tako žestoka da sam morala da idem drugim putem, da se vraćam i trudim da nađem prolaz kroz plamen. Šta da kažem o spečenom tramvaju, šinama iskrivljenim u nebo, ugljenisanim kipovima u vagonima? Na zemlji je ležala lešina konja, krhka kao izgoreli panj. Po reci je plutalo mnogo leševa. Mora da su otrčali tamo da ohlade sprženu kožu. Imala sam utisak da se svet okrenuo naglavačke. To mora da je bio pakao. Konačno sam stigla do školske kapije.

Eksplוזija je napravila rupe u glavnoj zgradi, a vatra je zahvatila ono što je preostalo. Malo je ostalo od spoljnih zdrobljenih zgrada. Igralište je bilo puno dece koja su

popadala u igri. Pogledala sam te pocrnele oblike i pomislila da je Hideo sigurno mrtav. Ostali ljudi, verovatno roditelji, tražili su sa mnom. Nijedno telo nije izgledalo živo, ali možda sam pogrešila? Ne sećam se dečaka sa sprženim licem; sigurna sam u to. Dozivala sam Hidea po imenu i pomišljala kako je možda otrčao u neko od skloništa koja su učiteljice gradile. Prošla sam pirinčana polja i naišla na još jednu čadavu grudvu, a pored tih ostataka stajala je lupa, izuvijana od vreline, a i nešto što je ličilo na ogrlicu uronjenu u vatru. Pločica s ličnim podacima. Prstima sam otrlala čađ. Njegovo ime. Hideo Vatanabe. Moj unuk. To se ipak dogodilo. To nisam izmislila. Poremećena od nade, na tren sam pomislila da je i on preživeo. Vrištala sam u skloništa protivvazdušnog napada već puna onih koji su dopuzali tamo da umru, ali niko se nije odazvao na njegovo ime. Otrčala sam nazad u školsko dvorište znajući da ne mogu da odem. Da odem, značilo bi da njega više nema. Dečak obučen u uniformu Đačkog patriotskog korpusa pitao me je treba li mi pomoć. Šta može baba da uradi kad sazna da joj je unuk mrtav? Radi ono što mora: veruje da je još živ.

„Ne mogu da nađem unuka.“

Izvadio je beležnicu. „Kako se zove? Staviću ga na spisak. Tražimo preživele.“

„Hideo Vatanabe. Ima sedam godina.“ Gledala sam kako taj dečak piše po papiru umrljanom prašinom i krvlju. Kako može taj dečak da nađe mog nestalog dečkića? Kada će potražiti Hidea? Kuda je mogao da ode? Beznađe me je nateralo da se nadam da je Juko rešila da se ne sastane sa mnom, već da je ostala na poslu. „Bolnica medicinskog fakulteta?“ „Nema je“, rekao je. „Pogledajte na železničkoj stanici *Mičino*. Tamo odnose ranjenike.“ Pošla sam tamo.

„Micubiši?“ Nije znao. Neke fabrike su imale tunele i ako je Kenzo stigao do njih, možda je bezbedan. Znala sam da će, ako je preživeo, i on sad tražiti.

Po uništenim ulicama što vode do stanice još ranjenih, mnogo njih, probijalo se po šinama do staničnih kancelarija. Neki su obavili grube zavoje oko posekotina, opekotina i slomljenih udova. Oni ozbiljnije povređeni prenošeni su na čaršavima, na daskama ili na kolima. Uprkos broju ranjenih, pošto su minuli rika bombe i vrisci žrtava, sve je bilo tiho. Koraci, kolski točkovi, bebe, ništa nije puštalo zvuke. Nebo je postalo nemoguće boje, jutarnje svetlosti ili senke sutona, nisam mogla da procenim. Potražila sam pogledom ptice što su se vile nad gradom, ali njih nije bilo. Kuda su nestale? A onda sam shvatila kako mora da ih je nebo progutalo. Kasnije sam videla crnog jastreba živog na zemlji, osmuđenog perja, kako mlati opečenim krilima i pokušava da poleti.

Na stanicu se opet vratila buka. Ljudi su molili vojnike odbrambenog korpusa i bolničare koji su prolazili pored njih. „Uzmite mi sina, pomozite mojoj ženi, spasite me.“ Otimali su se o premali broj lekara dok su se ovi starali za ranjene. Bolničarke su cepale trake platna i nanosile ricinusovo ulje na otvorene opekotine. Jedna mlada žena, uniforme mokre od krvi, ustala je, okrenula se i pala u nesvest. Poželela sam da smrt zadesi neke ljude koje sam videla kako bi im se prekratile muke. Nisam razabirala jesu li muškarci ili žene; nisam razabirala oči od ušiju ili usta; tako mnogo njih je jaukalo za vodom dok im ječanje ne postane cviljenje, a onda ništa. U nekom trenutku se začula škripa gvožđa i naišao je voz, a vrata vagona su se širom otvorila. Lekari su pokazivali koji ljudi da se prvi utovare, verovatno

oni koji imaju više izgleda da prežive. Ne znam koliko sam tražila, ali kad više nisam mogla da podnosim prizor svih tih tela, pošla sam nazad ulicama, pored onih suviše ranjenih da se pomeraju od sve šire vatre, dok nisam stigla kući. Sela sam u kuhinju i čekala, nadajući se da će neko, ma ko, ući na vrata.

Mrak je već pao kad sam čula hrskanje šljunka na baštenskoj stazi. Čekala sam i krv mi je jurišala, a u prostoru je ušao duh. Kenzo je bio beo od glave do pete. Kosa i odelo su mu bili pokriveni gipsanom prašinom, oči pomodrele, nokti krvavi kao da je grebao kroza zidove. Pritrčala sam mu. „Ti si?“ Klimnuo je glavom i zagrlio me. Pregledao me je. „Jesi li dobro? Nisi povređena?“ Rekla sam mu da mi ništa nije. Pogledao je po senkama kuće. „Oni spavaju?“ Nisam mogla da progovorim, nisam mogla ni reći da izgovorim. Sručio se na sudoperu, okrenut meni leđima, šakama stežući kameni rub.

Dodirnula sam mu rame, osetila mu toplinu. „Jesi li išao u školu?“ Ništa nije rekao. „Juko je bila u katedrali. Ja sam pošla da se nađem s njom.“ Stegao je još jače sudoperu. „Šta ćemo sad?“

Sklopio je oči poražen tim pitanjem. „Treba da se odmorimo. Opet ćemo ih tražiti kad svane.“

„Izvini, Kenzo.“

Okrenuo je glavu i pogledao me. „Zašto?“

„Trebalo je da se vratim po njega.“ Zatresla sam glavom. „Zasvirale su sirene. Pomislila sam da je lažna uzbuna, smatrala sam da će biti siguran s učiteljicama.“

Privukao me je sebi. „Ama, nisi ti kriva.“

Pokušala sam da zadržim suze, ali su mi one tad potekle. Srce mi se cepalo od dobrote njegovih reči. „Kenzo, reci mi

da je negde na sigurnom. Reci mi da nije uplašen, reci da je još živ.“

Kenzo mi je obuhvatio lice šakama i naterao me da ga pogledam u oči. „Živ je dok ne saznamo da je mrtav. Oboje su živi. Jasno?“ Kako da mu protivrečim? Shvatio je moje ćutanje kao slaganje. „Proverićemo ujutro. Opet ću otići na medicinski fakultet, obići ću skloništa. Danas je prekasno. Još gore požari. Ali obećavam ti, Amaterasu, neću odustati dok ih ne nađem. To ti obećavam.“ Uzeo me je za ruku i poveo u dnevnu sobu. Seli smo na pod i u mraku slušali radio. Spiker je govorio o ruskoj invaziji na Mandžuriju. SSSR je napao samo nekoliko sati pre nego što je pala bomba. Japan je bio u ratu s drugim neprijateljem.

„Ugasi ga“, rekla sam i onaj glas je zapucketao i umukao. „Zašto Urakami? Škole i kuće?“

„Zbog fabrika.“ Kenzo je skinuo sako. „Pogona topova više nema, čeličana i fabrika oružja su gadno oštećene.“

„Ali ti si preživeo?“ Odsečno je klimnuo glavom pa zario glavu u šake, postidjen zbog suza. Zagrlili smo se, a telo mi je bilo premalo da upije jecaje od kojih se tresao. Brodograditelj i njegova žena su se spasli, a gradska deca i njihove majke otišli.

Probudili smo se pre zore, pojeli kiselo proso, potražili Hideove i Jukine fotografije da ih ponesemo u bolnicu *Urakami Daj-Iči*. Pomislili smo da su možda tamo odveli preživle. Privezala sam za leđa krevetske čaršave pa smo krenuli ulicama zasutim ciglama, metalnim cevima i komadima gipsa. Krhotine zgrada su se dimile po sravnjenom pejzažu; nosači kao kosturi i poneki dimnjak uvijali su se prema nebu. Ljudi su prebirali po ruševinama, neki na koljenima, a kad je jedna starija žena podigla pocrnelu lobanju,